

Партійний вимір російського націоналізму в Україні

Марія Кармазіна,

доктор політичних наук,

головний науковий співробітник

Інституту політичних і етнопонаціональних досліджень

ім. І. Кураса НАН України

Успішність процесу розбудови української держави залежить від укорінення в свідомості українства ідеї необхідності консолідації нації і, у зв'язку з цим, розпізнання в суспільстві сил, які, мімікруючи та проголошуючи найблагоденніші, на перший погляд, політичні гасла, насправді виконують функції своєїрідної „п'ятої колони”, метою якої є зруйнування молодого державного організму. Доказ цьому – їхні слова та дії.

За даними перепису 1989 року на території України проживало 22,1 % (11,3 мільйона чоловік) росіян [1]. З незалежненням країни вони поступово почали втрачати статус привілейованої (насамперед – у політичному, культурному сенсі) нації, що стало наслідком суспільно-політичних процесів, котрі розгорнулися в молодій державі. У свою чергу, одним із наслідків зміни статусу росіян, визнання їх національною меншиною стало створення російських націоналістичних організацій. Зокрема – політичних партій як інструменту, котрий міг би забезпечити участь у владі та впливати на прийняття політичних рішень.

Початком цього процесу можна вважати 1993 рік, коли у травні було зареєстровано Конституційно-демократичну партію, у червні – Громадський конгрес України, у жовтні – Комуністичну партію України та Партію слов'янської єдності України [2]. Кожна з них, судячи не тільки з назв, але й статутних документів, спиралася на досить відмінну від інших ідейну платформу. КПУ, наприклад, задекларувала, що об'єднує громадян, які є прихильниками комуністичної ідеї [3]. КДП проголосила себе партією „ліберального спрямування” [4]. Ідейним орієнтиром Партії слов'янської єдності стало нібито слов'янофільство.

Показово, що ліберальна ідеологія виявилася менш принадною для російських націоналістів – пізніше (грудень 1994 року) з'явилася тільки

одна партія, що виступала під гаслами лібералізму – Міжрегіональний блок реформ [5]. Комуністичні ж та соціалістичні ідеї виявилися ґрунтом, на якому в наступні роки постало ще кілька нових ідеологічно споріднених партій. Так, 1994 року було зареєстровано Партію комуністів (більшовиків) України; згодом (відповідно – у січні 1999 року, у листопаді 2000 року та в березні 2001 року) з'явилися Комуністична партія (трудящих), Комуністична партія (оновлена) та Комуністична партія робітників і селян [6]. У липні 1996 року на політичну арену вийшла Прогресивна соціалістична партія України [7], а в березні 2005 – Партія труда [8].

Не менш привабливими в останні 8 - 9 років були й слов'янофільські ідеї: з 1998 року в загальноукраїнському партійному середовищі регулярно (мало не щороку) з'являються партії, члени яких так чи інакше акцентують свою любов до слов'янства. Відтак, у вересні 1998 року було зареєстровано партію „Русько-український союз”, у січні 1999 – „Русь єдину”, у березні того ж року – „Єдину Київську Русь”, у серпні 2000 – „Світло зі Сходу”, у березні 2001 – „Руський блок”, у червні 2003 – „Слов'янський народно-патріотичний союз” [9].

Формування деяких з цих партій відбувалося шляхом об'єднання зусиль громадських організацій, які, як незабаром з'ясувалося, переймалися не стільки захистом мовних і культурних інтересів росіян в Україні, скільки політичними цілями, що відповідали насамперед інтересам Росії. Так, появи ГКУ передувала активність членів „Отечественного форуму”, що діяв у Києві, Запоріжжі й Миколаєві, відділення товариства „Русь”, „Интердвижения Донбасса”, які ще в листопаді 1991 року у Дніпропетровську створили „Гражданский форум Украины”. Приблизно тоді ж розпочалася робота зі створення „Движения за возрождение Донбасса”. У травні 1992 року в Донецьку представники цих організацій (як і „Демократического Донбасса”, „Движения демократических реформ”, „Выборы-89”, Ліберальної партії України) створили ГКУ. Втім, Мінюст відмовився реєструвати його як блок партій („Партії труда” і „Гражданского союза”) та громадських організацій. Зрештою, після дистанціювання від нього Ліберальної партії і „Партії труда”, ГКУ був зареєстрований як політична партія. У квітні 1995 року він об'єднався з „Республиканской партией Крыма”.

Звернімо увагу: за назвами партій, за зовнішніми, так би мовити, проявами слов'янолюбів, за проголошеною метою будівництва соціалізму, як і за декларуванням прагнення здійснювати неоконсервативну політику в українській державі, чітко проступає й інша ідеологічна суть, дещо інші цілі та ідеали. **Можна стверджувати, що всі ці партії були і є різноликими іпостасями (чи моделями) російського великодержавного націоналізму.** А невід'ємною і, напевно, пріоритетною складовою їх стратегічної мети є захист інтересів російської нації і російської держави, що самі вони й акцентують, вказуючи (як, приміром, Інтернет-видання Слов'янської

партії), що росіяни, які проживають за межами Росії, „повинні пам'ятати, що вона є єдиною батьківщиною, інтереси якої вони повинні неухильно захищати. ...Патріотам Росії необхідно об'єднуватися і захищати її інтереси на території країн, у яких вони проживають” [10].

Партійні організації створювали люди, які не сприймали і, більше того, у будь-який момент були готові потоптати основоположні здобутки та ідеї українського буття: державну незалежність і легітимну владу, згодом – демократичні перетворення [11] й українську Конституцію, ще пізніше, захищаючи інтереси і права Російської православної церкви в Україні, питання автокефалії УПЦ [12], і, зрештою, „осьову” подію української історії – „помаранчеву революцію”. Вони аж ніяк не хотіли миритися з волевиявленням українського народу, з його прагненнями, правами і свободами. Ці люди ніколи не були і не стали українськими патріотами.

Що схиляє до такого твердження?

Найперше – **аналіз положень, закріплених у програмах** згаданих партій. А ще аналіз інших партійних документів (зокрема, публікацій чи виступів лідерів та членів партій) і навіть **гасел** (на зразок таких, як „З Росією – на вічні часи!”, „З нами Бог і Росія!” або „Славяне всех стран, объединяйтесь!” тощо), з якими партії у той чи інший період зверталися до народу України.

Перед тим, як перейти до аналізу партійних програм, варто зацентрувати цікавий момент: симбіоз ліберальних, соціалістичних чи слов'янофільських ідей з націоналістичними (тобто така собі ідейна амальгама) не є новітнім інтелектуальним витвором: ще у XIX столітті ідейні настановлення російської еліти часто-густо були своєрідною сумішшю лібералізму чи, приміром, соціалізму з націоналізмом. Так, ліберал П. Струве категорично заявляв, що стихійна, майже зоологічна неприязнь до інших національностей є насправді істинним національним обличчям росіян, не частиною національного тулуба, який треба прикривати, але частиною обличчя, яке обов'язково треба тримати відкритим [13]. Заявляючи, що Російська імперія є „національна російська держава”, П. Струве твердив, що російський народ і російська держава мають культивувати „вільний, відкритий, завойовницький” націоналізм [14]. Що ж стосується слов'янолюбів російських слов'янофілів, то про його суть досить точно свого часу висловився О. Потебня, відзначивши, що російські слов'янофіли передовсім мріяли про „денаціоналізацію слов'янських племен росіянами” [15]. Спадкоємцями тих слов'янофілів стали (як самі твердили) чорносотенці [16].

Такі російські інтелектуальні традиції не захиріли й сьогодні, на що вказують не тільки сучасні вітчизняні дослідники [17], але й російські [18]. Сприйняті вони не тільки лівими в сучасній Україні. Показово, що другий український Президент, характеризуючи свого часу позицію комуністів, зазначав, що вони, по-перше, „не приховують, що прагнуть завоювати

владу у країні для того, щоб цю країну знищити як суб'єкт міжнародних відносин та історичний факт". І, по-друге, що „російські комуністи використовують наших, як їм хочеться”, а „наші червоні”, продовжуючи говорити про „соціалістичний інтернаціоналізм” і закликаючи до „союзу народів”, не тільки зраджують інтереси своєї країни та „плюють в обличчя народу, що проголосував за її незалежність, але й безпосередньо підіграють чужому націоналізмові – націоналізмові російських комуністів, шовіністів та інших” [19]. Висновок, до якого дійшов глава держави, зводився до того, що на політичній арені України „вкрай не вистачає справжніх лівих патріотів” [20].

Аналіз же програм згаданих партійних організацій **непатріотів** свідчить, що частина з них справді не сприймає самого факту існування України як держави, а відтак і не бачить її існування як самостійного державного організму в перспективі. (Такі підходи цілком суголосні з бажаннями націоналістичних кіл Росії, які прагнуть, щоб Росія не тільки контролювала весь пострадянський простір, але й щоб під її егідою відбулося перетворення СНД на державний організм, де б функціонували одні законодавчі норми, рішення приймалися єдиним керівництвом, існували єдині збройні сили тощо). Зокрема, прогресивні соціалісти культивують ідею „відтворення СРСР” [21]; КПУ(о) ратує за створення „Союзу Суверенних Свободних Республік” [22]; КІРС – за „входження у Слов'янський Союз” [23]; Партія труда, омріюючи ЄвроРусь, у якій би не було внутрішніх кордонів, планує „трансформувати слов'янські народи в єдине суспільство” [24]; КПУ, обстоюючи ідею відродження „Союзу братніх народів”, у партійній програмі записала, що досвід історії свідчить, що українці впродовж ХХ сторіччя тричі (у ході визвольних змагань 1917 – 1920 років, у 1941 – 1945 роках та на початку 1990-х років) дискредитували „саму ідею української державності і незалежності” [25]. Члени „Руського блоку”, як і їхні ідеологічні попередники у ХІХ – ХХ століттях, продовжують культивувати ідею Малоросії [26].

Частина партій хоч і не відмовляє Україні у праві на державність, проте у своїх програмах **зосереджуються не на українських, а на російських проблемах**. Так, у програмі ліберальної КДП (з 2005 року – партія „Віче”) „головним ідеологічним питанням” внутрішньої політики України проголошується „російське питання”, зокрема – питання надання російській мові „статусу офіційної на всій території України” [27]. Пріоритетом у зовнішній політиці нашої держави, з точки зору фундаторів „Віче”, мають бути відносини з Росією, оскільки це країна, як вказується, „із ближньою культурою”, спільною історією та схожими суспільними стереотипами [28]. Схожими – на перший погляд, але принципово іншими по суті, про що, що прикметно, твердив не тільки М. Костомаров у середні ХІХ століття в есе „Две русские народности”, але й Президент Л. Кучма на початку ХХІ століття у книзі „Україна не Росія”.

Партії, в основі ідеології яких лежать комуністичні, соціалістичні чи слов'янофільські ідеї, йдуть ще далі: КПУ, КІРС, „Слов'янська партія”, „Русько-український союз”, „Руський блок” висловлюються за „відновлення” чи надання **державного** статусу російській мові [29].

Показово, що нині ніхто з прихильників російського слов'янофільства, комунізму чи лібералізму в Україні відкрито не говорить, як століття тому, що українська мова – „наріччя російської”. Але все ж при нагоді не відмовляє собі в задоволенні вказати на „вторинність” української. Це засвідчує, приміром, аналіз „Плана розвитку країни”, з яким 2006 року партія „Віче” йшла на парламентські вибори, і в якому, зокрема, зауважувала, що російська в Україні вкрай необхідна, оскільки є бізнесомовою (тобто виконує певну місію). Крім того, партія звертала увагу на те, що знання російської забезпечує українцеві спілкування з 200 мільйонами чоловік [30]. Саме ці обставини, мовляв, і зумовлюють необхідність надання російській мові офіційного статусу.

Не вдаватимемося до критики місіонерських завдань російської, але у зв'язку з подібними судженнями виникає питання: чи ж не надати нам в Україні офіційного статусу китайській мові? І не тільки тому, що, як застерігають самі росіяни, уже найближчим часом на Далекому Сході й у Сибіру китайці (легальні й нелегальні) серйозно потіснять етнічних росіян, але й тому, що знання китайської забезпечить кожному з українських громадян спілкування з 1,5 мільярда громадян КНР, уможливить максимальне розуміння завтрашнього світового лідера, що ймовірно, за прогнозами аналітиків, прийде на зміну США.

Свій „план розвитку країни” є й у „Партії політики Путіна”. Зокрема, у сфері економіки програмовим положенням є ідея „сприяння створенню спільного економічного простору суверенних слов'янських держав”, здійснення „узгодженої структурної економічної політики” і „скоординованого розвитку взаємодоповнюючих галузей в економічному просторі слов'янських держав” [31]. Іншими словами – завуальоване бажання відродити ту структуру господарства, яка була за часів СРСР. А разом із структурою – і принципи розподілу коштів, економічні блага й преференції. Це повністю відповідає бажанням росіян, для яких ЄЄП – тільки „форма гри в інтеграцію”, а насправді – омріяний шанс відродження імперії у модифікованій формі. Росіяни сприймають теперішній стан пострадянського простору як „сезон роздробленості... історичної території”, котрий треба долати і сподіватися, що колись таки вдасться досягти „хоча б часткового возз'єднання” і повернення „у стан великої держави” [32].

Прикметно, що в основу партійних програм закладено чимало міфів: про братерську сім'ю рівноправних народів, про безперспективність капіталізму, про велич СРСР, про спільні слов'янські цінності, спорідненість українців і росіян тощо. Тобто в хід ідуть все ті ж самі

аргументи, якими широко послуговувалися російські націоналісти якщо не в часи самодержавства, то в радянський час і навіть сьогодні, намагаючись тримати у сфері впливу сусідні народи. Втім, старі міфи дещо модифіковано, але від цього жодною мірою не змінилася їх сутність. Так, у програмі Слов'янської партії знаходимо добре знайомі сентенції щодо унікальності – „окремого шляху” – слов'ян. Акцентується думка, що цей шлях має бути ані капіталістичним, ані комуністичним; у свій спосіб звеличуються суто російські цінності: дух общинності (колективізму), патріотизм як „любов до Вітчизни – спільної Батьківщини всіх слов'янських народів” [33] тощо.

Для програмових партійних документів характерним є закріплення не тільки безапеляційних заяв щодо того, що „для України сонце сходить на Сході” [34], але й антизахідницьких ідей [35], що, думається, небезпечно з огляду на те, що зовсім недавно – у ХХ столітті – на хвилі саме антизахідництва постали два тоталітаризми: фашистський і советський.

Насторожують ідеї антисемітизму, проголошені деякими партіями. Так, Партія слов'янської єдності України вважає, що головною небезпекою для слов'янських народів є їх „підпорядкованість швидкозростаючій іудеопротестанській цивілізації, яка спирається на політико-економічну міць першої масонської псевдоімперії – США, яка експлуатує інші народи та їх ресурси” [36]. Лідерка прогресивних соціалістів закликає „негайно увійти в союз з Росією і Білоруссю”, бо ж Україні загрожують „не тільки ляхи, але й американці, ізраїльтяни та інші” [37].

На сторінках програмових документів педалюється ідея цінності православної солідарності [38]. Активними поборниками православ'я і, зокрема, захисниками інтересів Московського патріархату в Україні стають вчорашні затяті атеїсти (як згадана Н. Вітренко – член КПРС з 1974 року [39]). Вони наголошують, що „релігійна традиція – надто велика цінність, щоб можна було нею нехтувати. Руйнувати віру предків – означає руйнувати моральну силу власну і нащадків” [40]. Подібні заклики несуть у собі винятково деструктивний заряд, оскільки, як відомо, навіть не всі українці є православними. Подібні настановлення, можна твердити, працюють на користь насамперед ідеї єднання з російськими православними і, водночас, на роз'єднання не тільки українців-православних з українцями-греко-католиками, з українцями-католиками чи з протестантами, але й з представниками інших національностей, інших віросповідань, котрі є такими ж, як і українці, громадянами України. Подив викликає й пропаганда якоїсь химерної слов'янської національної ідеї [41]. Пристати на пропозицію „православної єдності” чи якогось „виняткового слов'янолюб'я” – означає поставити під загрозу міжетнічну злагоду в нашій країні.

Стосовно сучасних комуністів і модерних слов'янофілів хочеться зробити ще й таке застереження: їх ідеології є чужими українству, позаяк

обстоювані комуністами ідеали дуже далекі від ідеалів українських суверен-комуністів, представниками яких у попередньому столітті були В. Шахрай, М. Скрипник чи П. Шелест. Запропонований же варіант „спеціалізованого”, сказати б, слов’янофільства йде врозріз із слов’янофільством Кирило-Мефодіївських братчиків. Промовистим підтвердженням цього є те, що політична партія „Слов’янський народно-патріотичний союз” (очолювана свого часу академіком П. Толочком) наприкінці 2005 року змінила назву і нині називається Партією політики Путіна. Отже, деклароване прагнення об’єднати „прихильників слов’янської національної ідеї”, трепетне бажання відродити „живу християнсько-православну совість” [42] обернулося в реальності „любов’ю” до полковника В. Путіна. Красномовна трансформація. Вражаюче слов’янолюбіє.

У зв’язку з цим напрошується паралель: чорносотенство на українських землях на початку ХХ століття теж апелювало до патріотизму, вірності православію тощо. Прикметно, що діяльність правих російських організацій мала найширшу підтримку царя Миколи II та інших чільників монархії. Характеризуючи „подвиги” чорносотенців, П. Столипін зауважував: „Мені здається, не можна робити висновок, що більшість моїх підлеглих вчиняють неправильні дії. Навпаки, я добре знаю, що здебільшого ці люди свято виконують свій обов’язок...” І нинішні слов’янофіли чи комуністи й прогресивні соціалісти з російським, так би мовити, акцентом „свято виконують свій обов’язок”, продовжуючи у свій спосіб „русифікацію краю” та розширення „канонічної території російського православ’я”. Наслідки ж зводяться не тільки до, приміром, нагородження в Москві патріархом Московським Алексієм II 17 жовтня 2003 року першого секретаря ЦК Компартії України П. Симоненка вищою нагородою Російської Православної Церкви – орденом Сергія Радонезького, але й до втягування у ці партії етнічних українців та зміни їх свідомості. Тож якщо трагедією бездержавних українців у ХІХ столітті було існування **gente Ruthenus**, але **natione Polonus, natione Hungarius, natione Romanus** чи **natione Russus**, а згодом, внаслідок русифікації, з’явилися химерні **малороси**, то сьогодні держава є, але її громадянам настирно пропонується погодитися зі статусом **бієтнорів**, які є, по суті, патологічним витвором, спадщиною колоніального минулого. Свій посильний вклад у цю справу вносять згадані політичні партії, які виступають під слов’янофільськими гаслами і для яких бієтнори є своєрідними агентами подальшої русифікації українців.

Варто звернути увагу й на інший цікавий момент: у програмових документах майже всіх згаданих партій фіксується намагання скасувати в Україні інститут президентства [43]. У зв’язку з цим, з одного боку, слід нагадати, що ця ідея суголосна висловлюванням, які звучать в бік України із Росії – досить пригадати слова директора Інституту країн СНД

К. Затуліна (квітень 2001 року): „Нам взагалі не потрібна президентська влада в Україні, буде краще, якщо це буде парламентська республіка. Наш національний інтерес зовсім не полягає в тому, щоб Україна стала могутньою державою, з якою ми повинні були б рахуватися”. З іншого боку, варто взяти до уваги, що представники багатьох антиукраїнських партій активно брали участь у президентських виборах в Україні. Так, 1999 року „похід у президенти” з боку антиукраїнських сил був досить масовим: серед 15 претендентів на пост глави держави представників російських націоналістичних сил було кілька – О. Базилюк (голова Слов'янської партії), Н. Вітренко (голова ПСПУ), П. Симоненко (лідер КПУ).

О. Базилюк, проголосивши претензії на президентську посаду, на вибори пішов у слов'янофільській одежині. Відтак у передвиборчій платформі, віддавши належне слов'янській ідеології, слов'янським цінностям у російському варіанті – общинності, антизахідництву, православ'ю, рівноправності російської мови з українською тощо, висловився за „реальну інтеграцію з країнами СНД”, за Слов'янський Союз, „створений шляхом входження України в союз Білорусі і Росії” [44].

Слов'янофільством, антизахідництвом і соціалістичними гаслами була вивопнена платформа лідерки ПСПУ Н. Вітренко. Вона, зокрема, вказувала на необхідність вироблення програми колективної безпеки трьох слов'янських держав (Росії, України, Білорусі), проголосила Росію і Білорусь стратегічними партнерами України, а, крім того, як і О. Базилюк, висловила за підвищення статусу російської мови, акцентувавши необхідність „надати російській мові статус другої державної” [45].

Передвиборча платформа очільника комуністів П. Симоненка була пронизана не тільки антизахідними і антинатівськими, але й антидержавницькими ідеями, адже містила тезу про „створення Союзу суверенних держав братніх народів”, єдиного економічного простору з Росією та Білоруссю [46].

П. Симоненко, Н. Вітренко та О. Базилюк брали участь й у першому турі президентських виборів 2004 року.

Прикметно, що в ситуації, коли ж своїх однопартійців не вдавалося висунути кандидатом на посаду чи претендент не потрапляв у другий тур виборів, то російські націоналістичні партії підтримували кандидатів, схильних орієнтуватися на Росію. Так, 1994 року Громадський конгрес України прийняв рішення кандидата в Президенти України не висувати, а надати підтримку в першому турі Л. Кучмі та О. Морозу [47].

Далі. В низці партійних програм закріплена ідея необхідності федералізації України [48], що вкрай небезпечно для держави в сучасних політичних реаліях: федералізація молодій держави полегшить Росії „проковтування” української території, так би мовити, „шматками” або просто сприятиме підтриманню безладу, нестабільності в тому чи іншому суб'єкті федерації. (До таких висновків підштовхує, приміром, досвід

Грузії). До такого висновку підводять і публікації в партійних виданнях. Так, на сторінках Інтернет-видання Слов'янської партії в грудні 1999 року прямо заявлялося: „На Україні надзвичайно гостро постає питання створення проросійської партії, яка б ставила за мету повернення Росії впливу, втраченого за роки радянської влади на Україні. Для цього необхідне створення федеративного державного устрою на Україні, осередками якого б були області, а також створення автономій на всіх землях, завойованих Росією. До них відносяться Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька, Дніпропетровська, Харківська, Донецька, Луганська області. Необхідно останні дві об'єднати в автономну республіку Донбас, а також домагатися створення повноцінної автономії у Республіці Крим” [49].

Загалом, розмірковуючи про можливість федерування, українцям варто усвідомлювати не тільки те, що це не в їхніх інтересах, але й слід пам'ятати та вивчати досвід інших народів Європи. А він свідчить, що в період після Другої світової війни тільки одна-єдина європейська держава – Бельгія – трансформувалася з унітарної на федеративну. І зробила вона це поступово: зміни на рівні законодавства почалися ще на початку 1960-х років, а завершився процес більше ніж через 30 років, що допомогло уникнути багатьох проблем, а головне – зберегти стабільність у державі. Інші ж нефедералізовані європейські держави плекають і бережуть свою унітарність.

Українцям варто добре думати й над іншою ідеєю, сформульованою в програмових документах деяких із згаданих партій (зокрема Партії труда) – запровадження двопалатного парламенту [50], з огляду на те, що розширення повноважень регіонів на такому високому рівні теж може призвести до ослаблення держави. Адже в останні роки ми вже отримали досвід „непокори регіонів” (згадаймо Северодонецьк), побачили реакцію деяких з них на звинувачення в сепаратизмі (і це попри те, що фундатори Партії регіонів свого часу закріпили в партійній програмі тезу про те, що визнають „право державної влади вживати жорсткі заходи щодо регіональних властей, якщо вони порушують Конституцію України, її закони, права і свободи громадян” [51]).

Приклади відходу від партійних програм не поодинокі. Підтвердженням тому є поведінка членів КПУ. У їхній програмі, наприклад, зафіксовано тезу, що національна ідея – це витончена форма антикомунізму [52]. А от нещодавно – 2005 року – вийшов у світ збірник статей П. Симоненка під назвою „Национальная идея Украины” [53]. Парадокс: комуністи, пристосовуючись до нових обставин, виявляють неабиякі здібності до політичної мімікрії, відмовляючись від традиційного захисту інтересів класів, та поспішають вивести на кін ідею своїх затятих недругів – так званих буржуазних націоналістів, ідею нації.

Зрозуміло, що мета відходу від партійних програм тільки одна – за

будь-яку ціну звернути на себе увагу суспільства та зібрати якомога більше голосів на чергових парламентських виборах. Однак це вдається не всім. За результатами виборів народних депутатів України 1994 року КПУ отримала 90 парламентських місць. Такі високі результати в 1994 і в наступних роках забезпечувалися насамперед умілим використанням у передвиборчій риторичній обіцяноч стосовно соціально-економічної сфери, на які „відгукувалися” виборці, чий матеріальний стан чи ностальгія „за молодістю” витісняли здоровий глузд і не залишали можливості іншого вибору, окрім як на користь комуністів. Громадський конгрес України тоді отримав всього 2 депутатські мандати [54]. На виборах 1998 року до парламенту потрапила КПУ (24,7 % голосів – 84 мандати) та ПСПУ (4 % голосів – 14 мандатів) [55]. ГКУ брав участь у складі блоку „Трудова Україна”, до якого входила Українська партія справедливості, представники Ради ветеранів, шахтарських профспілок, союзу „Чорнобиль”. Блок, набравши трохи більше 3 % голосів [56], не подолав 4 % бар’єру – в парламент його представники не потрапили. Аналогічною була доля й виборчого блоку СЛОН (соціально-ліберального об’єднання), до якого увійшли Конституційно-демократична партія і партія Міжрегіональний блок реформ, які отримали 0,9 % голосів виборців. Ще меншу підтримку електорат надав партії „Союз” – всього 0,7 % голосів [57].

У виборах 2002 року загалом взяли участь 63 із 130 офіційно зареєстрованих політичних партій. Самостійно включилась у виборчі перегони 21 партія. 42 – у складі блоків. Російський націоналізм у виборах був представлений як ніколи широко. Так, на місця у Верховній Раді претендував виборчий блок ЗУБР („За Україну, Білорусь, Росію”), до якого увійшли дві партії – „Світло зі Сходу” і партія „Союз труда”; „Блок Наталії Вітренко”, що об’єднав Партію освітян України і Прогресивну соціалістичну партію; „Руський блок”, що складався з трьох партій – партії „За Русь єдину”, „Русько-українського Союзу” (РУСЬ) та партії „Союз”. Конституційно-демократична партія йшла на вибори у складі блоку „Команда озимого покоління”. Учасниками виборчих перегонів стали й три комуністичні партії – Комуністична партія робітників і селян, Комуністична партія України та Комуністична партія України (оновлена). Жоден з блоків до парламенту не потрапив. Що ж до партій, то народними депутатами знову стали представники КПУ (20 % голосів – 59 мандатів), які вперше з моменту незалежнення України поступилися за чисельністю виборених мандатів іншій політичній силі (блоку „Наша Україна”).

Широко були представлені прихильники й носії російського націоналізму на парламентських виборах 2006 року. Зокрема – блоком Н. Вітренко „Народна опозиція”, до якого увійшли партії „Русько-український Союз” (РУСЬ) та Прогресивна соціалістична партія України,

і блоком „За Союз”, котрий об’єднав партії „Соціалістична Україна”, „Союз”, „Вітчизна” і Слов’янську партію. Крім того, такими партіями, як КПУ, „Віче” і „Партія політики Путіна” [58]. До парламенту, подолавши 3 % бар’єр, вдалося потрапити знову тільки КПУ – їй віддали свої голоси 3,66 % (21 мандат) виборців. (У зв’язку з цим не зайве пригадати слова Л. Кравчука: те, „що відбувається зараз, позбавлене фактичного підґрунтя, логіки і будь-якої перспективи. Знущення, яке відбувається над електоратом комуністів, набирає бруталного характеру. Я спостерігав мітинги лівих 7 листопада і було моторошно дивитися. Цинізм і неповага до цих людей — молодих, і не тільки молодих — партійних ватажків настільки глибокі, що вони використовують психологію цих людей, сплюндровану часом, для того, щоб сьогодні залишитися в парламенті. Просто погано виглядає, коли виходить на трибуну ВР вгодований генсек, одягнутий у костюм від якогось кутюр’є і ...говорить гаслами далекого минулого. Говорить не для себе, не для світу, а щоб почули саме ті, хто буде за нього голосувати і тим самим продовжувати його реанімацію в політиці. Це всім очевидно. Я вже бачив, як соромляться цього всього деякі комуністи. Наприклад, Борис Олійник. Він вийшов із фракції (ні до якої не увійшов) і сказав, що вже не може дивитися на ці речі. І коли такі постаті з КПУ почнуть говорити про всю цю фальш, цинізм, то це, дійсно, буде останній обширний „інфаркт” Компартії” [59]).

Інші партії підтвердили свій статус політичних лузерів. Блок Н. Вітренко „Народна опозиція” отримав 2,93 % голосів, партія „Віче” – 1,74 %, блок „За Союз” – 0,20 %, „Партія політики Путіна” – 0,12 % [60]. Такі показники засвідчують не тільки те, що представників більшості у державі важко звабити проросійською перспективою (у будь-якому варіанті), але й те, що фактично кожна з названих партій чи виборчих блоків, прагнучи потрапити до владних структур, претендує на голоси одних і тих же досить нечисленних верств українського суспільства – тих, що марять великодержавною (хай і в слов’янофільській чи ліберальній одежині) російською ідеєю і російськомовних малоросів, яким до України немає діла.

Російські націоналісти під час виборчих перегонів (і не тільки) відкрито діяли у напрямі розхитування української держави, дестабілізації соціуму. Найбільш активно вони поводитися на півдні та сході України і в Криму. Зокрема, партія „Союз” і блок Н. Вітренко на мітингу в Ялті та на демонстрації в Сімферополі представили проект конституції Криму, в якому передбачили для автономії право на міжнародне співробітництво, на референдум прямої дії, на самостійне розпорядження доходами; наділили вищою владою Верховну Раду Криму тощо [61]. Фактично на рівні проекту вони здійснили акт відторгнення від України частини її території.

Варто взяти до уваги, що згадані партії так чи інакше впливають на численні національно-культурні російські товариства в Україні,

політизуючи їх діяльність. Так, 1 лютого 1999 року було зареєстровано Всеукраїнський союз російських організацій „Конгрес русских обществ Украины” (формально функціонував з березня 1996 року), який об'єднав 42 організації у 18 регіонах країни. Старостою КРОУ став лідер Слов'янської партії О.Базилюк [62]. Згодом партії „Союз”, „Русский блок”, „Славянская партия”, „Руссо-украинский союз” (РУСЬ) почали співпрацювати з етнонаціоналістичними організаціями, серед яких були такі, як „Ассоциация учителей русского языка и литературы Украины”, „Украинская академия русистики”, „Национально-культурный творческий союз русских журналистов и литераторов”, „Русский народный Союз”, „Русский совет Украины”, „Русское движение Украины”, „Союз русского народа”, „Русская школа”, „Конгресс русских организаций Украины”, „За Украину, Беларусь и Россию” (ЗУБР), „Наследники Богдана Хмельницкого”, общество „Русское собрание”, „Русская община Украины”, „Русская община Крыма”, „Русский объединенный союз соотечественников „Русичь”, „Украинская ассоциация преподавателей русского языка и литературы (УАПРЯЛ)”, „Украинское общество русской культуры „Русь”, „Фонд поддержки русской культуры в Украине (Русский фонд)”, „Православный выбор”, „Православное братство Александра Невского”, „Союз православных братств Украины”, „Союз православных граждан Украины” у межах „Русского движения на Украине” [63].

Діяльність націоналістичних російських партій та організацій в Україні координується безпосередньо з Росії. На користь цього твердження свідчить, приміром, проведення 6 липня 1998 року в Москві засідання „Міжнародного совета народно-патріотичних сил країн СНД і Балтії”, а також те, що координаційний совет очолив лідер КПУ (разом з очільником компартії Росії Г. Зюгановим) П. Симоненко [64].

При аналізі публікацій представників як згаданих, так й інших товариств та організацій впадає в око щонайменше два моменти. Перший стосується широкого вживання в українському перекладі слова „руський” замість „російський” у назвах партій та організацій. З одного боку, така претензія на етнізм „руський” (що впродовж віків для українців був синонімом слова „український”) свідчить про бажання росіян ще і ще раз заявити про свою „спорідненість-тотожність” з українцями: ми всі руські, у нас одне „отечество”, історія, культура тощо. А далі вже можна шукати підстави для відновлення „єдності” на державному рівні. З іншого боку, така претензія на етнізм може означати й інше бажання – довести свою укоріненість на українській території з найдавніших часів (тобто з часу Руської держави – Київської Русі), з чого може вже впливати інше своєрідне бажання, пов'язане з відмовою від статусу національної меншини.

Другий момент стосується того, що громадські організації беруться

оприлюднювати думки та ідеї, які не можуть озвучувати політичні партії. Зокрема – антисемітські. Антисемітизмом, фашистськими ідеями, наприклад, пронизані публікації на сайті „ЗУБРа” [65]. Там же розповідається про форми боротьби з легітимною українською владою [66].

Між партіями російського націоналізму, які виступають під різними гаслами (слов'янофільськими, комуністичними, соціалістичними чи ліберальними) безпосередньої єдності немає. Як немає і в середовищі тих, хто звертається до народу, використовуючи різні трибуни та рупори, але з суголосними ідеями, як, приміром, комуністи (наслідком чого стало утворення в Україні аж чотирьох компартій). Чи не найагресивнішими серед партій є слов'янофільсько- та соціалістично-націоналістичні (ті, зокрема, що виступають проти інтересів українства під прапорами ПСПУ).

Толерантність, як відомо, прикметна риса українства. Але можна сподіватися, і діяти задля того, щоб та частина народу, яка ще вірить комуністичній, соціалістичній чи русько-слов'янолюбській неправді, все ж прозріла і прискорила „інфаркт” цих партій, проігнорувавши їх висуванців на чергових парламентських виборах та вилуцївши сліди від нав'язуваних ними ідей зі своєї свідомості.

Література:

1. Національний склад населення України за даними переписів населення http://www.ukrcensus.gov.ua/results/nationality_population/graphic#m1
2. Політичні партії України (Таблиця) // Національна безпека і оборона. – 2001. – № 12. – С. 4, 5.
3. Статут [Комуністичної партії України] // Політичні партії України: В 3 т. / Уклад.: Ю. Шайгородський. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2005. – Т. 1. – С. 360.
4. Статут [Конституційно-демократичної партії] // Там само. – С. 434.
5. Партію було створено після того, як припинив своє існування передвиборчий блок „Міжрегіональний блок реформ” (блок Л. Кучми – Б. Гриньова). Новостворена партія успадкувала його назву.
6. Статут [Конституційно-демократичної партії]. – С. 330, 395, 312.
7. Там само. – Т. III. – С. 276.
8. Там само. – Т. II. – С. 502.
9. Політичні партії України (Таблиця). – С. 8, 9, 12; Політичні партії України. – Т. II. – С. 365. – Т. III. – С. 89.
10. Конфедералізація України // Браття-славяне. – Інтернет-випуск № 15. – 1999. – 12 грудня. – <http://www.slavonic.org.ua/>
11. Так, народний депутат України 1998 – 2002 рр., лідер організації „За Україну, Білорусь, Росію” О. Мазур стверджує, що історія довела, що для росіян „як для великої нації, прийнятні лише дві форми правління:

Монархія і Комунізм (централізований Соціалізм). А різні форми демократії – це для племен”. Див.: <http://za.zubr.in.ua/2006/07/12/391/>

12. Див.: История Славянской партии – <http://www.slavonic.org.ua/>

13. Див.: **Гредескул Н.** Ложная идея (К вопросу о культурном сепаратизме) // Национальные проблемы. – 1915. – № 2. – С. 2.

14. **Струве П.** Patriotica. Политика, культура, религия, социализм: Сборник статей за пять лет (1905 – 1910 гг.). – СПб., 1911. – С. 282, 299.

15. **Потебня А.** Язык и народность // Потебня А. Мысль и язык. – К., 1993. – С.180.

16. З 1903 р. у Харкові, Одесі, Києві діяли відділення „Русского собрания”, монархічної організації, створеної 1900 р. у С.-Петербурзі. Швидкими темпами (з листопада 1905 р.) на території України (у Київській, Подільській, Волинській, Катеринославській, Херсонській, Чернігівській губерніях) створювалися осередки „Союза русского народа”. Паралельно на українській землі множилися відділення „Союза русских людей”, „Союза русских рабочих”, „Русского общества”, „Двуглавого орла” тощо. Ці організації стали осередком чорносотенного руху в Україні. Тепер російські праві представлені теж практично на всій території України: у Львові російський націоналістичний дух оприсутнився у вигляді, приміром, політичної партії „Руський блок”. У Києві постав у різних партійних іпостасях – від партій „Русько-український союз”, „Союз” до „Партії труда” та аж чотирьох комуністичних (КПРС, КП(т), КПУ та КПУ(о)), як і деяких інших. У Донецьку міститься центральний офіс „Слов’янської партії”.

17. Див.: **Кремень В., Ткаченко В.** Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації. – К.: „Видавничий центр „ДрУк”, 1998. – С. 353 – 358.

18. Див.: **Дмитриев Т., Фетисов М.** Левые // Мыслящая Россия. Картография современных интеллектуальных направлений / Под. ред. В. Куренного. – М.: „Наследие Евразии”, 2006. – С. 94 – 116.

19. **Кучма Л.** Про найголовніше. – К., 1999. – С. 138, 139, 140.

20. Там само. – С. 18.

21. Програма [Прогресивної соціалістичної партії України] // Політичні партії України. – Т. III. – С. 299.

22. Програма дійствий КПУ(о). – Там само. – Т. I. – С. 410.

23. Маніфест (програмна політична заява) [Комуністичної партії робітників і селян] // Там само. – С. 329.

24. Програмова заява [Партії Труда] // Політичні партії України. – Т. II. – С. 514.

25. Програма [Комуністичної партії України] // Там само. – Т. I. – С. 393, 378.

26. Програма [партії „Руський блок”] // Там само. – Т. II. – С. 380.

27. Програма [Конституційно-демократичної партії] // Там само. – Т.

- I. – С. 455.
28. Там само. – С. 456.
29. Маніфест (програмна політична заява) [Комуністичної партії робітників і селян] // Там само. – Т. I. – С. 329; Програма [Комуністичної партії України] // Там само. – С. 389; Статут [Слов'янської партії] // Там само. – Т. III. – С. 368; Програма [партії „Русько-Український Союз”] // Там само. – Т. II. – С. 388; Програма [партії „Руський блок”] // Там само. – С. 381.
30. План развития страны: Сокр. версия для индивидуал. и коллектив. осознания / Под редакцией: И. Богословской, И. Дидковского, А. Чалого. – К.: Издательство „Пенсия”, 2006. – С. 86, 87.
31. Програма Політичної партії України „Партія політики Путіна” – http://deputat.org/index.php?page=party_m&n=35&m=8
32. Савельев А. Сезон раздробленности – http://www.ng.ru/courier/2006-10-09/19_sezon.html
33. Програма [Слов'янської партії]. – С. 375.
34. Таку назву має один з підрозділів книги П. Симоненка „Национальная идея Украины. Сборник статей”. – К., 2005. – С. 54 – 59.
35. Див.: Маніфест (програмна політична заява) [Комуністичної партії робітників і селян]. – С. 328; Програма [Комуністичної партії (трудящих)] // Політичні партії України. – Т. I. – С. 355; Програма [Комуністичної партії України]. – С. 376.
36. Яблонський В. Сучасні політичні партії України. – К., 1996. – С. 35.
37. [З промови Н. Вітренко на мітингу в Києві 17 січня 2004 р.] // Досвітні вогні. – 2004. – № 2. – http://www.vitrenko.org/news.php?lang=1&part_id=25&subpart_id=85&article_id=1030&year_id=2004&month_id=01.
38. Див.: Програма [партії „Руський блок”]. – С. 377.
39. Наталья Вітренко – <http://homopoliticus.com/vitrenko/>
40. Програма Політичної партії України „Партія політики Путіна” – http://deputat.org/index.php?page=party_m&n=35&m=8
41. Див.: Програма [партії „Слов'янський народно-патріотичний союз”] // Політичні партії України. – Т. III. – С. 102.
42. Там само. – С. 101, 102.
43. Маніфест (програмна політична заява) [Комуністичної партії робітників і селян]. – С. 327; Програма [Комуністичної партії (трудящих)]. – С. 349; Програма [Комуністичної партії України]. – С. 386; Програма [Прогресивної соціалістичної партії України] – С. 296.
44. Передвиборча платформа [О. Ф. Базилюка] // Політичні партії України. – К.: К. І. С., 1999. – С. 574.
45. Передвиборча платформа [Н. М. Вітренко] // Там само. – С. 576.
46. Передвиборча платформа [П. М. Симоненка] // Там само. – С. 592 – 593.
47. История Славянской партии – <http://www.slavonic.org.ua/>

48. Програма [партії „Русько-Український Союз”]. – С.388. – Програма [Слов’янської партії] – С. 375.
49. Конфедералізація України // Братья-славяне. – Інтернет-впуск № 15. – 1999. – 12 декабря. – <http://www.slavonic.org.ua/>
50. Програмова заява [Партії Труда]. – С. 514.
51. Програма [Партії регіонів] // Політичні партії України. – Т. II. – С. 332.
52. Програма [Комуністичної партії України] – С. 378.
53. **Симоненко П.** Национальная идея Украины. Сборник статей. – К., 2005. – 124 с.
54. Вибори в Україні 1994 року. – К., 1995. – С. 32.
55. Політичні партії України (Таблиця) // Національна безпека і оборона. – 2001. – № 12. – С. 4, 5.
56. Там само.
57. Там само.
58. Відомості про підрахунок голосів виборців в межах України – <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/W6P001>
59. **Леонід Кравчук:** Інтрига – повноваження майбутнього президента // День. – 2002. – № 212. – 19 листопада. – <http://www.day.kiev.ua/75240/>
60. Там само.
61. Партія „Союз” и блок Наталии Витренко представили проект новой конституции Крыма – http://www.partsouz.org/ru/index.php?option=com_content&task=view&id=327&Itemid=69
62. Україна і Росія: хроніка взаємин 1991 – 2003 рр. – Одеса: Астропринт, 2004. – С. 280.
63. Русское движение на Украине – <http://www.rdu.org.ua/orgs.htm>
64. Україна і Росія: хроніка взаємин... – С. 258.
65. Див., наприклад, статтю „Они сами скоро вымрут?” – <http://za.zubr.in.ua/2006/07/12/391/>. У ній, зокрема, зазначається: „Из вышеизложенного вытекает три таких вопроса и одновременно ответа на них: 1. Какой государственный строй сегодня в России (на Украине)? – Еврейский фашизм. 2. Чем он может быть ликвидирован? – Даже по утверждению самих евреев – только противостоянием, то есть – русским фашизмом. 3. Нужен ли нам сегодня наш русский Адольф Гитлер (или И. В. Сталин)? – Только в этом наше спасение!”
66. Див., наприклад, „Не нам, но имени Твоему, Господи ...” – <http://www.otchestvo.org.ua/Links/eo.htm>